

**IAIO I NET  
DE LA RIBERA**  
**Vicent Mengual**

el  
**PETIT**  
editor





# IAIO I NET DE LA RIBERA

---

Vicent Mengual



# IAIO I NET DE LA RIBERA





*A Naia, la meua neta.*

*I amb ella, a tots els nets i iaies,  
desitjant que la vida els permeta  
mantindre una estreta relació.*





## TAULA

Pròleg,	11
La troballa,	23
Entre collidors,	26
Un ocell espavilat,	31
Un llaurador abrasit,	39
Un robatori en el camp,	47
El germà del president,	53
Uns novençans a valència,	58
Un agost passat per pedra,	68
Va guanyar-se un bon dinar,	76
L'explicació era senzilla,	82
El llaurador, cada dia pitjor,	90
Un estiu a la marina,	97
Un bitllet per a valència,	105
Com que els iaïos no treballen?	112
Per ser un exagerat,	119
El xatet,	127
Restaurant de sis quinzets,	135
Una font de quatre braços,	141
Una família nombrosa,	149
La lliçó de fonètica,	155
L'adeu,	160

PRÒLEG

---

Vicent Mengual Oroval

Tres generacions entre les acaballes del segle XIX i el present han participat en aquest recull de narracions que enfonsa ses arrels en una saó planera, la que beu de la sobrietat material, que es nodreix del gaudi d'allò més simple, que no emparella senzillesa amb humilitat, una saó refractària al fast i l'aparença, a l'engany i l'artifici. És un treball col·lectiu, que descansa en el material produït o transmés pels meus avantpassats, a mi m'ha tocat la tasca de fer la selecció, de revisar-lo i repensar-lo. Abans, però de traçar certs detalls de la gestació, deixen-me esbossar un dibuix del context.

La llengua és, possiblement, un dels elements més cohesionadors d'una comunitat, potser el que més lligassa fa germinar, no sols com a vehicle de la comunicació immediata, també perquè sobre la seua soca s'enlairen d'altres manifestacions culturals. Simultàniament és eliminable o, millor dit, substituïble, i no hi ha res a la naturalesa de les coses que impossibilita a un usuari o una comunitat sencera mudar la llengua de comunicació, voluntàriament o per la força, manifestament o imperceptible, sobtadament o gradual, i de tots els camins en tenim d'exemples. La facultat cohesionadora i la mutabilitat, són dos elements que estan a la base de la utilització de la llengua com a component d'estratègies de dominació. Solament cal que el dominador dissenye i aplique processos de substitució. I pel que ens fa, així ho consideraren els poders victoriosos que imposaren el Decret de Nova Planta en 1707, després de la desfeta d'Almansa, quan els

vencedors enterren l'entitat política autònoma que era el Regne de València i l'assimilen al Regne de Castella justificant el fet pel *justo derecho de conquista*, com declara el mateix decret. La terrible repressió que ocorregué durant la conquesta, i després d'ella, evidencia el propòsit allisonador dels conqueridors, i palesa llur determinació i voluntat de fer irreversible la nova situació. Quelcom de similar ocorregué a Catalunya després del setge i capitulació de Barcelona el 1714, i a les Illes amb l'ocupació per les tropes borbòniques el 1715.

L'assimilació implicà la pèrdua de les lleis pròpies i el desmantellament de les institucions. Tornant, però al tema de la llengua, element important en l'estratègia de sotmetiment fou l'absoluta castellanització oficial. Menyspreat i reprimat a l'àmbit públic, el valencià escrit desapareix i perd les possibilitats de desenvolupament i formalització que tingueren altres llengües. I així, restà refugiat al terreny oral, encollit i confinat a l'àmbit privat i familiar –llevat del de certes famílies que, renegant voluntàriament del valencià, abraçaren el castellà, com a llengua de prestigi, també a l'esfera íntima. Aquest fenomen, i la decadència de producció literària i documentació oficial en valencià, ja havia començat amb la unió personal de les corones d'Aragó i Castella i els dos segles dels *Austrias*. Amb la conquesta borbònica, però el colp fou molt més gran, i si el poder hagués tingut, en aquell moment, la possibilitat de generalitzar l'alfabetització escolar i disposar dels actuals mitjans de comunicació de masses per intervindre en les entranyes de cada casa de cada valencià, puc imaginar-me –considerant l'acurat càlcul de llur determinació castellanitzadora– que aquest treball no estaria fent-lo en valencià. Amb les circumstàncies i condicions que he

descriu hagueren bastat poques generacions per tal que el procés de substitució de llengües hagués estat complet.

Tanmateix la nostra llengua romangué en la vida quotidiana, mamada des del bressol –com qualsevol llengua materna, però també en la cultura popular, en les narracions, principalment orals, en prosa o rimades, declamades, cantades i, fonamentalment, festives. La rima valenciana, la lleugera, en art menor, la que empavesa les narracions d'aquest llibret, continuà sent treballada per tenaços versadors.

Cent trenta anys i sis generacions després del Decret de Nova Planta hi aguaiten les primeres manifestacions rellevants publicades en valencià. Descansen sobre pilars populars i ajuden a reviscolar una cultura trepitjada i tollida. Són els versadors, llibreters de falles i saineters. Josep Bernat i Baldovi i Eduard Escalante encetaren el camí i, d'acord amb l'època que els tocà viure, transcriviren la parla valenciana amb abundant grafia castellana, com bonament podien, com també ocorria en els diccionaris castellà-valencià que començaren a aparéixer al segle XIX, una castellanització gens estranya tenint en compte les circumstàncies. Amb les eines de què disposaven i, possiblement, sense més propòsit que dirigir-se al seu públic, a les classes populars que havien mantingut el valencià oral a casa i al carrer, obriren una senda que molts altres saineters enganxaren, caminant a palpenes, i redactant les primeres pàgines de la reparició del valencià escrit.

Durant la Segona República trobem noves fites en el procés de recuperació, com el gran consens del món cultural valencià signant en 1932 les Normes de

Castelló, que significaren la normativització, per primera vegada, de la llengua escrita, o la publicació en 1933 de l'assaig "La llengua dels valencians" de Manuel Sanchis Guarner. La dictadura franquista, però tornà a colpejar les possibilitats de reviscolament de la llengua, que sols pogué ser ensenyada a l'escola a partir de la transició, especialment des de 1983 amb l'aprovació de la Llei d'ús i ensenyament del valencià. Durant els quasi 40 anys que han passat, el domini del castellà ja no es basa en la repressió borbònica o franquista del passat, però sa supremacia continua.

En lloc d'establir relacions de col·laboració, les llengües, que viuen a través de l'ús que d'elles fan els usuaris, malauradament solen ser empentades a lluitar<sup>1</sup>, i aquí al nostre país, el valencià és, amb diferència, la més feble. Una feblesa que rau en una certa consideració de superfluïtat recolzada en l'argument "tots ens entenem en castellà". Una superfluïtat que té defensors, consentidors i resignats. També hi som, però parlants valencians que no admetem la prescindibilitat o l'arraconament a l'àmbit privat i folklòric, valencians obligats a mantindre una atenció i voluntat extra per tal de, nedant sovint a contracorrent, no oblidar el pensament axiomàtic de Sanchis Guarner "Una llengua ... només mor si la deixen de parlar aquells qui la parlen", pensament que podríem estendre a l'esfera de la llengua escrita.

I en aquesta custòdia del valencià, estripant l'alfabet, de bon matí, a migdia o en vigília, captivats per la rima i cercant la precisió, té un modestíssim paper ma família. Nascut quan trencava la darrera dècada

---

<sup>1</sup> Qui sap? Potser la promoció pels organismes internacionals d'una llengua neutral com la que representa el vell somni de l'esperanto, jugaria a favor del respecte entre les demes llengües, i podria rompre la inclinació a la lluita per imposar-se o sobreviure.

del segle XIX, mon avi treballà en diverses professions: operari en la indústria del zinc de l'Occitània francesa, rasteller i pioner de la nissaga familiar d'aquest ofici<sup>2</sup>, zelador d'un motor de rec i, com tants d'altres valencians, llaurador de dos trossets de terra. També fou, durant la República, tinent d'alcalde de Carcaixent. Autodidacta, aprengué a escriure en valencià barallant-se amb els versos i, havent agafat desimboltura, conreà activament llibrets de falles i jocs florals, usuari, ja, de les Normes de Castelló, de l'ortografia de Carles Salvador, i els diccionaris de Francesc Ferrer Pastor.

Mon pare pertangué a la generació el desenvolupament de la qual fou avortada per l'*alzamiento nacional*. No faria cinc pams quan *Alfonso XIII* se n'anà del país empentat per la proclamació de la República a conseqüència dels resultats de les eleccions municipals de 1931, i per un bri no entrà en la quinta del biberó a les darreries de la guerra civil. Amb deu anys ja carrejava taronges formant part de les colles de xiquets de l'època. A l'escola aprengué les quatre regles i a llegir i escriure en castellà amb correcció. Es guanyà la vida com a fuster de magatzem de taronges, zelador d'un pou de rec (com el meu avi) i, per descomptat, llaurador de quatre trossets de terra. Després d'una vida bregant i allunyat de la ploma, quan es jubilà li entrà el cuquet de la rima. L'empremta que li havia deixat mon avi fou un espill per a ell i, amb l'ajut dels diccionaris que havia heretat, començà a usar el valencià escrit, a furgar en la madeixa, a cercar rimes, a perseguir l'heptasíl·lab, el ritme del qual tenia ben interioritzat.

---

<sup>2</sup> Una nissaga que arriba fins al segle XXI amb mon oncle José Vidal Mengual, citat com a "l'últim rasteller" en el programa de Festes Alternatives a Carcaixent-2019, on exercí de guia en l'activitat "Ruta murs de pedra o rastells".

## LA TROBALLA

*Si lligen aquest inici,  
i s'esvaren uns renglons,  
prompte advertiran que soc  
qui millor el pot escriure.  
Coneixia iaio i net  
com eren en les contalles  
que espere els faran somriure,  
o els trauran unes rialles.*

*No tinc gràcia escrivint versos,  
amb la prosa soc millor.  
Potser em coste la suor,  
tractaré, però de lligar-los  
com els lligava el meu iaio,  
valencià i bon versador.*

*De menut potser mon avi  
era mon millor amic,  
les hores que passí amb ell  
foren un temps ben bonic.  
Aprenguí del seu consell,  
son exemple i rectitud,  
sa comprensió, i del pinzell  
que colorejava els contes  
que em deia amb sol·licitud.*



*Crec que encara no els he dit  
que jo soc de Carcaixent,  
i com a fidel sarment  
el porte entre esquena i pit.*

*Quan la vida em donà joc  
vaig i vinc a la carrera.  
Més avant trobí el meu lloc  
allunyat de la Ribera.*

*A la vall de Sant Esperit,  
Camp de Morvedre, Gilet,  
nuant Sagunt i Canet,  
enllací un segon teixit.  
Torne al poble de visita,  
o si es presenta una fita.*

*Un Nadal em diu mon pare:  
“veges que ha trobat la mare  
regirant en un armari,  
ara eres tu el propietari!”  
I m’arrima una carpeta  
lligada amb una traveta.*

*Era un gavell de quartilles,  
un manoll de peladilles  
escrites a llapissera,  
que em posen en la drecera  
cap a la meua infantesa.  
Que delitosa sorpresa!*

*Mon avi m’havia escrit  
molts moments que passí amb ell  
mentre em deia succeïts  
i em despertava el cervell.*

*Així doncs em feu actor  
dels relats d'aquell pomell,  
que em revifaren l'enyor  
pel que alení allí al corral.  
Gràcies, iaio pel regal!*

*Aquella tarda mateix  
vaig llegir-me tot el feix.  
Revisquí els nostres passejos,  
els contes que va contar-me,  
i el murmuri d'un solfeig,  
el ritme dels seus frasejos;  
la seua veu i el seu tacte  
venien fent-me uns colpejos.*

*I ara, si volen vostés,  
coneixeran les contalles  
que el meu iaio en vida feu.  
Els torne a veure en l'adeu  
més tard, a les acaballes.*

## ENTRE COLLIDORS<sup>5</sup>

*-Què vol contar-me hui, iaio?*

*-El iaio hui no té gana,  
ves i busca el teu amic  
ahí pel Parc, i sa germana.*

*-Estan fora una setmana.  
No en sap un de ben bonic?*

*-Ja estàs fent-me l'embolic!  
Anem cap a eixa clariana,  
que la taula està al solet,  
i vull prendre una tisana.*

*-Puc demanar-me un gelat?*

*-Clar home, i el que he pensat  
no és un conte, que és ben cert.*

*He treballat regant camps,  
tapant caixes de taronges,  
he fet fruites i verdura  
ací en l'horta i en la serra,*

---

<sup>5</sup> El treball original de mon pare fou publicat en el llibre de festes de Carcaixent de 1991.

*soc un home de la terra.  
I ara tinc certa amargura:  
llauradors i jornalers  
ballen, si és que ho vols saber,  
al so d'una partitura  
que jo rebutge, el primer.*

*-Sí que s'ha alçat bufaner!  
Comence d'una vegada.*

*-Et contaré una xarrada  
que tingueren dos fadrins,  
Quico el Rull i Pep el Ric,  
jornalers, d'ací del poble,  
i entendràs què és el que et dic.*

*En primer lloc parla el Rull:*

*-Xe Pepet, que hui no culls?*

*-T'ho diré sens diplomàcia:  
si no vaig és per orgull,  
vol llogar-me una quadrilla  
que no m'ha fet gens de gràcia!*

*Entre el cap i el seu consogre,  
un cunyat i el seu veí,  
dos germans, i l'hortolà,  
sumen tres voltes més anys  
que el campanar de Cullà.*

*Van a collir a jornal,  
i els donen els camps més mals,  
dels que costen de collir.  
Arbres grans, lluny del camí,  
i el tamany, sol ser petit.  
No vull que em prenguen el pèl!*